

ΜΑΡΙΑ ΤΖΑΝΗ

Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΠΡΟΣΑΧΗ ΓΙΑ ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΜΕΛΑΝΟΣ

ΠΛΑΣΤΙΚΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ

ΔΗΜΟΤΙΚΟ ΣΧΟΛΕΙΟ

ΕΚΔΟΣΕΙΣ ΠΑΡΑΤΕΡ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ

Το παρόν βιβλίο αποτελεί την πεμπτούσια της φιλοσοφίας και της μεθοδολογίας του καλύτερου και πιο τολμηρού εγχειρήματος που προτάθηκε και δοκιμάστηκε στα εκπαιδευτικά πράγματα της μεταπολιτευτικής Ελλάδος. Το «Πιλοτικό Ολοήμερο Σχολείο» δεν ταυτίζεται επ' ουδενί με το σημερινό «Ολοήμερο Σχολείο»: ο αναγνώστης είναι σε θέση να διαπιστώσει το 'γιατί' σε κάθε σελίδα αυτού του βιβλίου. Η συγγραφέας προσανατολίζει τον αναγνώστη σε εντελώς καινοτόμες επιστημολογικές και παιδαγωγικές περιοχές, δίνοντάς του ένα εγχειρίδιο περί δημιουργίας και λειτουργίας ενός Ολοήμερου Σχολείου, ακολουθώντας έναν τρόπο μοναδικό στο είδος του..

Το «Ολοήμερο» της Μ. Τζάνη δεν είναι κάποια 'καλή μεταγραφή ή μετάφραση' ενός ξένου εγχειριδίου, ούτε αποτελεί αντιγραφή κάποιου καλού παραδείγματος σχολείου 'δυτικού τύπου'. Αντιθέτως, πρόκειται για ένα πηγαίο και αυθόρμητο δημιούργημα, που σχεδιάστηκε προκειμένου, αφ' ενός να αντιμετωπίσει τις προκλήσεις της Εκπαιδεύσεως στον 21^ο αιώνα, αφ' ετέρου για να επιχειρήσει μία ολοκληρωμένη, δυναμική και τελεσίδικη απάντηση στα δύσλυτα προβλήματα της κοινωνικής και πολιτικής ζωής της νέας εποχής σε σχέση με την Παιδεία, προερχομένης από την χώρα που πρώτη διέτυπωσε και θεμελίωσε τόσο τις επιστημονικές και ερευνητικές βάσεις, όσο και τις αντίστοιχες αξιολογικές ορίζουσες της ανθρωπίνης οντότητας. Είναι γι' αυτό που ο διακαής πόθος και η πρωτίστη μέριμνα της συγγραφέως, τα τελευταία χρόνια, είναι η δημιουργία και η γνωστοποίηση στον διεθνή χώρο της Ελληνικής Σχολής Παιδαγωγικής Σκέψης.

Από τεχνικής απόψεως, οφείλω να καταθέσω στον αναγνώστη την δυσκολία μου να συγκεντρώσω και να ταξινομήσω ένα - τεράστιο σε όγκο - πλήθος από κείμενα, σημειώσεις, απομαγνητοφωνήσεις και σχόλια της Μ. Τζάνη, αναφορικά με το Ολοήμερο. Επιπλέον, η καταστροφή και η απώλεια ενός μεγάλου μέρους του υλικού - το οποίο αρχικώς, είχε συγκεντρωθεί από την Καθηγήτρια, αλλά εξ αιτίας της προσωρινής, ευτυχώς, νοσηλείας της, για λόγους άγνωστους σε μένα χάθηκε κατά το 1/3 - ανάγκασε την ίδια να επανασυνθέσει τα fragmenta, βάζοντάς την σε μια διαδικασία αρκετά επώδυνη ψυχολογικά, καθώς - είναι γνωστό στο κοινό ότι - η σφοδρότητα των συγκρούσεων με την μικρόνοια των αντιπάλων της εφαρμογής του Ολοήμερου Σχολείου παρολίγον να της στοιχίσει την ίδια της την ζωή. Πέραν των ανωτέρω, κατά την διάρκεια της πολύμηνης επεξεργασίας του υλικού, επεχείρησα να αναλύσω και να απλουστεύσω τον πλούσιο και μεστό λόγο της κας Τζάνη, με την άδειά της, αλλά... εις μάτην. Είναι γεγονός ότι αυτός ο υψηλός και πλούσιος νοημάτων λόγος, με την ιδιάζουσα-λόγια σύνταξη δεν είναι δυνατόν να αναλυθεί, γιατί το αποτέλεσμα δεν θα έχει πλέον καμία σχέση με το πρωτότυπο. Έτσι, στα περισσότερα σημεία, άφησα αυτούσιο τον ευθύ λόγο της, όπως ακριβώς κατετέθη σε ομιλίες, παρουσιάσεις, επιμορφώσεις και υποδειγματικές διδασκαλίες της ίδιας. Αξίζει δε να σημειωθεί ότι το υλικό που δεν συμπεριελήφθη στο παρόν βιβλίο έχει ήδη ενσωματωθεί σε ξεχωριστό τόμο, ο οποίος αναμένεται να εκδοθεί σύντομα.

Το περιεχόμενο του βιβλίου επιμερίζεται σε τρεις ενότητες:

Η εισαγωγική ενότητα έχει ως αντικείμενο «το Σχολείο του Μέλλοντος». Στην α' υποενότητα, η συγγραφέας επιλέγει να διατυπώσει και να απαντήσει άμεσα και αποφασιστικά στα πλέον σημαντικά ερωτήματα, που αφορούν το σχολείο του μέλλοντος, όπως: 'τα μέσα-εργαλεία μάθησης θα παραμείνουν ίδια με τα παραδοσιακά;', 'θα είναι η αίθουσα και το πρόγραμμα διδασκαλίας οργανωμένα με τον παραδοσιακό τρόπο;', 'θα συνεχίσει το αναλυτικό πρόγραμμα να διακρίνει ξεχωριστά αντικείμενα;', 'ποιός θα είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σχολείο του αύριο;', 'η σχέση ανάμεσα στο σχολείο και το περιβάλλον του θα αλλάξει;', 'ποιός θα είναι ο ρόλος του σχολείου;'. Στην β' υποενότητα εξετάζεται ενδελεχώς, τόσο η εκπαιδευτική πραγματικότητα διεθνώς στον 21^ο αιώνα, όσο και η αντίστοιχη Ελληνική. Είναι πρόδηλο ότι το σχολείο πρέπει πάση θυσία να απαλλαγεί τόσο από τα σύνδρομα και τα 'φαντάσματα' του παρελθόντος, όσο και από τις χίμαιρες της νέας τάξης πραγμάτων και των δουλικών ακολούθων της. Η άκαμπτη και αντιδημιουργική οργάνωση και λειτουργία του συμβατικού σχολείου συνεξετάζεται με τους υπόλοιπους παράγοντες της κοινωνικής, οικονομικής, πολιτικής και πολιτισμικής ζωής της χώρας, ενώ ταυτόχρονα αναδύεται η φύση και ο χαρακτήρας τόσο των

αναποτελεσματικών μεθοδολογιών και θεωριών μάθησης, που επελέγησαν για την εκπαίδευση, όσο και οι αίολες στοχεύσεις των.

Η Α' ενότητα αναφέρεται στην **Φιλοσοφία** και τις **Καινοτομίες** του Πιλοτικού Ολοήμερου Σχολείου. Η φιλοσοφία και ο χαρακτήρας του ολοήμερου σχολείου συνυφαίνονται πάνω στο ίδιο υφάδι και τον ιστό σημασιών και (επιστημονικών – παιδαγωγικών) αυτονοήτων που παρουσιάστηκαν ως θέσεις και ως όραμα της συγγραφέως για το σχολείο του 21^{ου} αιώνα. Οι εκπαιδευτικές και τεχνολογικές καινοτομίες που εισήχθησαν στο Ολοήμερο, παρουσιάζονται με τρόπο εύληπτο και συνοπτικό, ώστε ο αναγνώστης να έχει μία πλήρη και ταυτόχρονα συνοπτική εικόνα της Ελληνικής πρότασης για το Σχολείο του Μέλλοντος.

Η Β' ενότητα πραγματεύεται την **Μεθοδολογία** του Ολοήμερου. Στην α' υποενότητα παρουσιάζονται σε πλήρη ανάλυση, τόσο οι προϋποθέσεις λειτουργίας (χρόνος-διάρκεια, χώροι, προσωπικό, εξοπλισμός κλπ.) του Ολοήμερου, όσο και οι ρηζικέλευθες παρεμβάσεις στην οργάνωσή του (ψυχολογική υποστήριξη-συμβουλευτική, μελέτη-ενισχυτική διδασκαλία, επιμόρφωση εκπαιδευτικών, άνοιγμα στην τοπική κοινωνία κλπ.). Στην β' υποενότητα κατατίθενται οι γενικές και ειδικές μεθοδολογικές αρχές, συναρτήσει της στοχοθεσίας και της ιδιαίτερης φιλοσοφίας του Πιλοτικού Ολοήμερου Σχολείου. Η ενότητα ολοκληρώνεται με την αναγκαία παρουσίαση κάποιων αντιπροσωπευτικών παραδειγμάτων εφαρμογής της μεθοδολογίας του Ολοήμερου: Η Γλώσσα και τα Μαθηματικά παρουσιάζονται με ενιαία μεθοδολογία, γεγονός που αφ' ενός καταρρίπτει τον 'μύθο' της μονομερούς επιτυχίας κάποιων μαθητών στο ένα γνωστικό αντικείμενο ή στο άλλο, αφ' ετέρου αποδεικνύει έμπρακτα το 'πώς' και 'γιατί' συσχετίζεται, σε υψηλό βαθμό, η γλωσσική με την μαθηματική ικανότητα (πρβλ. την σχετική έρευνα Τζάνη Μ. & Μπόλης Θ. «Ένας κομπλεξικός πολυέλιος. Συσχέτιση Γλωσσικής και Μαθηματικής ικανότητας τελειοφοίτων Λυκείου», εκδ. Βιβλιογονία). Στην συνέχεια, παρουσιάζονται δύο αντιπροσωπευτικά παραδείγματα εφαρμογής της μεθοδολογίας από τον χώρο της Φυσικής, ενώ ακολουθούν τρία ακόμη παραδείγματα από τις γνωστικές περιοχές της Φυσικής Ιστορίας, της Γεωγραφίας και της Ιστορίας. Το παράδειγμα από τον χώρο της Φυσικής και Μουσικοκινητικής Αγωγής παρουσιάζεται τελευταίο, καθώς είναι αρκετά εκτεταμένο· πρόκειται για μία καινοτόμο μεθοδολογική προσέγγιση, η οποία τοποθετεί στην βάση της διδακτικής μεθοδολογίας τους νόμους που προέρχονται από την – εντελώς ανεξερεύνητη στους νεοέλληνες – θαυμάσια περιοχή του ρυθμού, του μέτρου και της προσωδίας της Ελληνικής Γλώσσας. Δεν πρόκειται για έναν τυχαίο πειραματισμό, αλλά για μία καινοτόμο προσέγγιση, την οποία εφαρμόσαμε αρχικώς πειραματικά σε σχολεία της Θράκης, για να υιοθετηθεί από την επιστημονική υπεύθυνη του Ολοήμερου και να εφαρμοστεί στο Ολοήμερο Σχολείο της Πορταριάς Μαγνησίας.

Για μένα ήταν πραγματικά μεγάλη τιμή και χαρά να συνεργάζομαι με έναν άνθρωπο, κυριολεκτικά επαναστάτη και υψιπετή, με αληθινό μεράκι και αγάπη για την Παιδεία, την Φύση και την νεότητα. Ζώντας από κοντά τον αγώνα, τις ρήξεις και την επιμονή στα υψηλά νοήματα και οράματά της, κατενόησα πλήρως, αν και πολύ αργά, τους λόγους για τους οποίους ορισμένοι – γεγονός που αποδεικνύεται από μια απλή επισκόπηση στην επίσημη αλληλογραφία, η έκταση της οποίας ξεπερνά τα 500 έγγραφα – εξουσιαστικοί θύλακες θέλησαν να φαλκιδεύσουν την γενναία προσπάθειά της, μετατρέποντας την βραβευμένη διεθνώς «Ελληνική πρόταση για το σχολείο του μέλλοντος» σε ένα άκομψο... «parking παιδιών».

Μακάρι η τόλμη και το περιεχόμενο του παρόντος βιβλίου να δώσουν την έμπνευση και την διάθεση σε νέους ερευνητές, εκπαιδευτικούς και σχεδιάζοντες την πολιτική της εκπαίδευσης, να καταθέσουν τις δικές τους καινοτόμες προτάσεις για το πολύπαθο Ελληνικό Εκπαιδευτικό Σύστημα, καθώς και την διατήρηση των ανθρωπιστικών αξιών ως θεμέλιο της φύσης και του χαρακτήρα της Παιδείας. Αυτό σημαίνει:

Η παιδεία του μέλλοντος θα πρέπει να φροντίζει, ώστε η ιδέα της ενότητας του ανθρώπινου είδους να μην σβήσει την ιδέα της διαφορετικότητάς του και η έννοια της διαφορετικότητας να μην σβήσει αυτήν της ενότητας. (Edgar Morin).

X.K.

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΑΡΣΕΝΗ

Η εκπαιδευτική μεταρρύθμιση 1996-2000 προώθησε μια νέα φιλοσοφία στο χώρο της παιδείας και κάλυψε ολόκληρο το φάσμα της εκπαίδευσης, από την προσχολική φροντίδα μέχρι τις μεταπτυχιακές σπουδές και την αρχική κατάρτιση. Στην περίοδο 1996 – 2000 είχαν τεθεί σε εφαρμογή οι βασικές αρχές και θεσμοί της μεταρρύθμισης, αλλά η ολοκλήρωσή της είχε βάθος χρόνου. Συμβολικά, ως χρόνο ολοκλήρωσης είχαμε το 2009, όταν δηλαδή το παιδί που έμπαινε το 1996 στο δημοτικό σχολείο θα αποφοιτούσε από τη δευτεροβάθμια εκπαίδευση. Θα ήταν η πρώτη ηλικιακή σειρά που θα ολοκλήρωνε την 12ετή εκπαίδευση στο πλαίσιο του νέου συστήματος.

Η επιλογή αυτού του ορόσημου υπογραμμίζει τη σημασία που αποδίδουμε στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση. Όσο καλά και να είναι τα προγράμματα σπουδών και η ποιότητα της διδασκαλίας στη δευτεροβάθμια και τριτοβάθμια εκπαίδευση, δεν μπορούν ποτέ να καλύψουν τα κενά ή να εξομαλύνουν τις στρεβλώσεις που μπορεί να δημιουργήσει ένα κακό σύστημα πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης. Ακρογωνιαίος λίθος της μεταρρύθμισης στο επίπεδο της πρωτοβάθμιας εκπαίδευσης ήταν το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο.

Το Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο δεν πρέπει να συγχέεται με τα σχολεία διευρυμένου ωραρίου. Δεν είναι ένα σχολείο που απλώς έχει πρόσθετες ώρες και λειτουργεί μέχρι το απόγευμα. Είναι ένα άλλο σχολείο. Ενσωματώνει μια άλλη, σύγχρονη αντίληψη για τη μαθητεία. Απορρίπτει τη συμβατική διδασκαλία όπου ο μαθητής συσσωρεύει γνώσεις και πληροφορίες που του μεταφέρει ο δάσκαλος ή αποστηθίζει από το βιβλίο και καθιερώνει μια διαφορετική, διαλεκτική σχέση ανάμεσα στο μαθητή, το δάσκαλο και τις πηγές της πληροφόρησης, όπου ο μαθητής μαθαίνει πώς να μαθαίνει, αναπτύσσοντας τις ενδιάθετες δυνατότητές του. Το πλούσιο πρόγραμμά του, η εισαγωγή νέων γνωστικών αντικειμένων, η ενισχυτική διδασκαλία και η αξιοποίηση των νέων τεχνολογιών, προσφέρουν τις προϋποθέσεις για την καλύτερη ανάπτυξη της προσωπικότητας του μαθητή, την εξάλειψη των εκπαιδευτικών ανισοτήτων και την αντιμετώπιση των προβλημάτων της διαπολιτισμικής εκπαίδευσης.

Είναι σαφές ότι το ολοήμερο σχολείο αλλάζει ριζικά το ρόλο του εκπαιδευτικού και απαιτεί διαφορετική οργάνωση της σχολικής μονάδας και του χώρου. Έτσι, ο ρυθμός υλοποίησης του ολοήμερου σχολείου προσδιορίζεται, κατ' ανάγκη, από τον εφικτό ρυθμό μετεκπαίδευσης και προσαρμογής του δασκάλου στο νέο του ρόλο και της ανάπτυξης της απαιτούμενης υποδομής της σχολικής μονάδας. Εξ' άλλου, η οριστικοποίηση του ωρολογίου προγράμματος και του περιεχομένου των σπουδών έπρεπε να περάσει από ένα πιλοτικό στάδιο εφαρμογής και αξιολόγησης. Γι' αυτούς τους λόγους, αποφασίστηκε να προχωρήσουμε αμέσως στην λειτουργία 28 πιλοτικών ολοήμερων δημοτικών σχολείων, με στόχο την επέκταση του θεσμού σε 300 σχολεία μετά από διετή εμπειρία και αξιολόγηση του έργου. Μετά το 2002, είχε εκτιμηθεί ότι θα ήταν δυνατή η ταχεία επέκταση του θεσμού στην Επικράτεια.

Η εμπειρία των 28 πιλοτικών ολοήμερων σχολείων υπήρξε άκρως ενθαρρυντική και ιδιαίτερα συγκινητική. Το ολοήμερο σχολείο στηρίχθηκε από όλο το φάσμα του πολιτικού κόσμου - η σχετική διάταξη του Ν.2525/1997 ψηφίστηκε ομόφωνα στη Βουλή - αγκαλιάσθηκε με ενθουσιασμό από τους γονείς και τους μαθητές και είχε την ένθερμη αποδοχή της Διδασκαλικής Ομοσπονδίας. Τα πολλαπλά προβλήματα που αφορούσαν στην υλική υποδομή, στην εκπαίδευση του διδακτικού προσωπικού και στην κατάσταση των προγραμμάτων σπουδών ήταν σχεδόν απαγορευτικά για τη λειτουργία ακόμα και αυτού του περιορισμένου αριθμού πιλοτικών σχολείων. Λίγοι πραγματικά πίστευαν ότι αυτό το έργο θα

μπορούσε να προχωρήσει ικανοποιητικά. Ήταν, ομολογουμένως, ένα παράτολμο εγχείρημα.

Η επιτυχία οφείλεται αποκλειστικά στον ενθουσιασμό, την αποτελεσματικότητα και τη συνεργασία όλων των συντελεστών του έργου ανεξαιρέτως. Η συμβολή της υπεύθυνης του προγράμματος, της καθηγήτριας κυρίας Μαρίας Τζάνη, ήταν καταλυτική. Σήκωσε το βάρος του έργου με ενθουσιασμό, αφοσίωση και αυτοθυσία. Μπορεί η, κατ' ανάγκη, μαχητική και αγωνιστική της στάση στην πορεία της υλοποίησης να ερέθισε, μερικές φορές, καλόπιστους και αξιόλογους συντελεστές του έργου, άλλα όλοι διαβεβαιώνουν σήμερα ότι χωρίς τη Μαρία Τζάνη το έργο δεν θα είχε υλοποιηθεί.

Το πιλοτικό πρόγραμμα παρακολούθηθηκε με μεγάλο ενδιαφέρον από τη διεθνή εκπαιδευτική κοινότητα και σήμερα θεωρείται υπόδειγμα εφαρμογής. Δυστυχώς, στον τόπο μας, το πρόγραμμα αυτό ουσιαστικά εγκαταλήφθηκε μετά το 2000, με τα απαράδεκτο εγχείρημα ότι «τα ολοήμερα σχολεία στοιχίζουν ακριβά». Φοβάμαι ότι την πολιτική της φθηνής παιδείας θα την πληρώσουμε στο μέλλον ακριβά. Η μετονομασία των σχολείων διεγερμένου ωραρίου σε ολοήμερα σχολεία δεν μπορεί να συγκαλύψει το θλιβερό γεγονός ότι η Πολιτεία δεν επενδύει στο μέλλον και δεν εξοπλίζει τα παιδιά μας με εκπαίδευση υψηλής ποιότητας για να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις των καιρών.

Το βιβλίο αυτό είναι μια σύνοψη της εμπειρίας του πιλοτικού προγράμματος. Σίγουρα θα διαβαστεί με ενδιαφέρον από τη διεθνή εκπαιδευτική κοινότητα και ελπίζω – γιατί είμαι πάντα αισιόδοξος – να χρησιμεύσει ως βάση εκκίνησης μιας νέας προσπάθειας αναβάθμισης της δημόσιας παιδείας, όταν η αναγκαία πολιτική βούληση επανεμφανισθεί.

Γεράσιμος Δ. Αρσένης
πρώην Υπουργός Εθνικής Παιδείας & Θρησκευμάτων

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΣΗΜΕΙΩΜΑ ΤΟΥ ΕΠΙΜΕΛΗΤΗ ΤΗΣ ΕΚΔΟΣΗΣ	1
ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΟΥ ΓΕΡΑΣΙΜΟΥ ΑΡΣΕΝΗ	3
ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ	5
ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΕΙΚΟΝΩΝ	9
ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ	10
ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ	12
ΕΙΣΑΓΩΓΗ	14
A. ΤΟ ΣΧΟΛΕΙΟ ΤΟΥ ΜΕΛΛΟΝΤΟΣ.....	15
<i>Το σχολείο του 21ου αιώνα.....</i>	<i>17</i>
A.1. Θα είναι η αίθουσα και το πρόγραμμα διδασκαλίας οργανωμένα με τον παραδοσιακό τρόπο και στο μέλλον ;	20
A.1.α. Σχολική τάξη και πρόγραμμα	20
A.1.β. Νέοι ρόλοι για τον δάσκαλο	22
A.1.γ. Νέοι ρόλοι για τον μαθητή.....	23
A.1.δ. Αξιοποίηση των Τεχνολογιών Πληροφορίας και Επικοινωνιών	23
A.1.ε. Διαθεματική – Διεπιστημονική προσέγγιση	24
A.1.στ. Αντιμετώπιση των ανισοτήτων.....	25
A.1.ζ. Αντιμετώπιση της αποτυχίας.....	26
A.1.η. Άνοιγμα στην Κοινωνία.....	26
A.2. Το Αναλυτικό Πρόγραμμα θα (συνεχίσει να) διακρίνει ξεχωριστά αντικείμενα;	28
A.2.α. Νέα φιλοσοφία με στόχο την έρευνα και την ανακάλυψη	28
A.2.β. Άντληση γνωστικών πληροφοριών από ποικίλες πηγές	28
A.2.γ. Από την γνωστική πληροφορία στην γνώση	29
A.3. Ποιός θα είναι ο ρόλος του εκπαιδευτικού στο σχολείο του αύριο;	32
A.3.α. Πραγματικός Παιδαγωγός	32
A.3.β. Ηνίοχος και Μέντωρ	32
A.3.γ. ‘Δια βίου εκπαίδευση και μάθηση’	35
A.4. Η σχέση ανάμεσα στο σχολείο και το περιβάλλον του θα αλλάξει;	37
<i>Το Σχολείο ως ουσιαστικός παράγων αφύπνισης και κοινωνικο-πολιτικού προσανατολισμού</i>	<i>37</i>
A.5. Τα μέσα-εργαλεία μάθησης θα παραμείνουν τα ίδια με τα παραδοσιακά;.....	39

A.5.α. Μεθοδολογικές επιλογές.....	39
A.5.β. Ουσιαστική αξιοποίηση των Νέων Τεχνολογιών	40
A.5.γ. Γενικός στόχος: τα παιδιά «μαθαίνουν πώς να μαθαίνουν».....	43
A.5.δ. Στοχοθεσία περιεχομένου	44
A.5.ε. Επιλογή / καταλληλότητα εργαλείων / μέσων.....	44
A.5.στ. Επιλογή καταλλήλου διοικητικού μοντέλου	44
A.6. Ποιός θα είναι ο ρόλος του Σχολείου;	46
A.6.α. Ποιοί και γιατί αμφισβητούν το σχολείο σήμερα;.....	46
A.6.β. Βασικοί σκοποί ύπαρξης του σχολείου και η αποστολή του.....	46
A.6.γ. Τα νέα δεδομένα	47
B. Ο 21ΟΣ ΑΙΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ	50
B.1. ‘Πολιτισμική αβεβαιότητα έν... άριστοφανικ® ιδίω’	54
B.1.α. Η ετερότητα πέρα από τον μύθο	60
B.2. Η αναγκαιότητα του ‘άλλου’	64
Γ. Ο 21^{ΟΣ} ΑΙΩΝΑΣ ΚΑΙ Η ΕΛΛΗΝΙΚΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗ ΠΡΑΓΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ.....	67
Γ.1.α. Από τί πρέπει να απαλλαγεί το σύγχρονο Ελληνικό σχολείο	67
Γ.1.β. Η άκαμπτη και αντιδημιουργική οργάνωση και λειτουργία	68
Γ.1.γ. Ποιούς αξιολογεί η υπάρχουσα άτυπη αξιολόγηση.....	69
Γ.1.δ. Οι ...δαπάνες για την Εκπαίδευση.....	70
Γ.1.ε. Το δίλημμα της – εκάστοτε – πολιτικής ηγεσίας	70
Γ.2. Τί ήταν αυτό που κατέστρεψαν... ..	74
A΄ ΕΝΟΤΗΤΑ: ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ	76
1. ΤΟ ΟΛΟΗΜΕΡΟ ΣΧΟΛΕΙΟ: Η ΦΙΛΟΣΟΦΙΑ ΤΟΥ	77
1.1 Η Γέννηση.....	77
1.2 Η Φιλοσοφία και ο χαρακτήρας του Ολοήμερου	81
1.3 Νέοι ρόλοι για τον δάσκαλο.....	86
1.4 Οικοδόμηση νέας σχέσης εκπαιδευτικού – μαθητή	89
1.5 Διδακτικές μέθοδοι, περιεχόμενα μάθησης και μέθοδος	90
1.6 Σεβασμός στην ιδιαιτερότητα κάθε σχολικής μονάδας/περιοχής	94
1.7 Συνοπτική αποτίμηση της φιλοσοφίας του Ολοήμερου.....	97
1.8 Τί είναι και τί δεν είναι «Ολοήμερο».....	100
2. ΟΙ ΚΑΙΝΟΤΟΜΙΕΣ ΤΟΥ.....	101
2.1 Εισαγωγικά.....	101
2.1.α. Αναβαθμισμένη διδασκαλία μαθημάτων υφισταμένου αναλυτικού προγράμματος.....	101

2.1.β. Ολοκλήρωση της σχολικής προετοιμασίας – μελέτη.....	103
2.1.γ. Διδασκαλία επιπρόσθετων γνωστικών αντικειμένων.....	104
2.1.δ. Ενισχυτική διδασκαλία	105
2.1.ε. Παρατεταμένη παραμονή στον σχολικό χώρο υπό επίβλεψη	106
2.2 Εκπαιδευτική καινοτομία.....	108
2.3 Τεχνολογική καινοτομία	113
B' ΕΝΟΤΗΤΑ: ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ.....	123
A. ΠΡΟΫΠΟΘΕΣΕΙΣ ΛΕΙΤΟΥΡΓΙΑΣ.....	124
1) ΧΡΟΝΟΣ – ΔΙΑΡΚΕΙΑ	124
A.1.α Έναρξη.....	125
A.1.β Λήξη.....	125
A.1.γ Ζώνες λειτουργίας	126
A.1.δ Διάρκεια μαθημάτων.....	126
2) ΧΩΡΟΙ.....	128
A.2.α Επιλογή χώρων	128
A.2.β Αισθητική και λειτουργικότητα των σχολικών χώρων	130
A.2.γ Διατροφή	137
3) ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ.....	139
A.3 ΔΙΔΑΚΤΙΚΟ ΠΡΟΣΩΠΙΚΟ - ΕΙΔΙΚΟΤΗΤΕΣ.....	141
1. Πληροφορική.....	142
2. Εισαγωγή Νέων Τεχνολογιών	142
3. Θεατρική Αγωγή.....	144
4. Ξένες Γλώσσες	147
5. Αισθητική Αγωγή – Καλλιέργεια διεξιοτήτων	147
6. Λαϊκός Πολιτισμός – Παραδοσιακοί χοροί	148
7. Τοπική Ιστορία	149
8. Ελληνική Μυθολογία.....	149
9. Αγωγή Υγείας.....	149
10. Κυκλοφοριακή Αγωγή.....	149
11. Αγωγή του Καταναλωτή.....	149
12. Μουσικοκινητική Αγωγή.....	150
4) ΨΥΧΟΛΟΓΙΚΗ ΥΠΟΣΤΗΡΙΞΗ - ΣΥΜΒΟΥΛΕΥΤΙΚΗ.....	152
5) ΜΕΛΕΤΗ – ΕΝΙΣΧΥΤΙΚΗ ΔΙΔΑΣΚΑΛΙΑ	152
6) ΕΠΙΜΟΡΦΩΣΗ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΩΝ.....	152
7) ΑΝΟΙΓΜΑ ΣΤΗΝ ΤΟΠΙΚΗ ΚΟΙΝΩΝΙΑ.....	154
8) Ο ΕΞΟΠΛΙΣΜΟΣ ΤΟΥ ΟΛΗΜΕΡΟΥ	157
B. ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ	159
1. Γενικές μεθοδολογικές αρχές.....	159
2. Ειδικές μεθοδολογικές αρχές.....	163
3. Σκοποί και Στόχοι.....	167

Γ. ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΕΦΑΡΜΟΓΗΣ ΤΗΣ ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑΣ ΤΟΥ	
Ο.Σ.	170
1) ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ: ΓΛΩΣΣΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΜΑΤΙΚΑ	170
2) ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΥΣΙΚΗ	180
Α) «Μαγνητισμός»	180
Β) «Η συμπεριφορά των τριών καταστάσεων της ύλης»	182
3) ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΦΥΣΙΚΗ ΙΣΤΟΡΙΑ	185
4) ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΓΕΩΓΡΑΦΙΑ	187
5) Παράδειγμα από την Ιστορία	194
6) ΜΟΥΣΙΚΟΚΙΝΗΤΙΚΗ και ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ	197
Τα χαρακτηριστικά των παιδιών ηλικίας 6-12 (Παιδική Ηλικία)	198
Α) Μικρή Παιδική Ηλικία (6-7 χρόνων)	198
Β) Μέση Παιδική Ηλικία (8-9 χρόνων)	199
Γ) Μεγάλη Παιδική Ηλικία (10-12 χρόνων)	200
Οι βασικές κατευθύνσεις της Φυσικής Αγωγής στο Ολοήμερο Δημοτικό Σχολείο	201
Α) Αύξηση της βιολογικής απόδοσης (βιολογικός –υγιεινός στόχος)	201
Β) Κινητικοί – εκφραστικοί στόχοι	202
Αρχή της πολυπλευρικότητας και Ελληνικό Μέτρο	204
Γ) Κοινωνικοί – ηθικοί στόχοι	206
Μεθοδολογία διδακτικής	208
ΠΡΟΠΟΝΗΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ	208
Α) Η Αρχή της Επιβάρυνσης	209
Β) Η Αρχή της Εξειδίκευσης	209
ΔΙΔΑΚΤΙΚΕΣ ΑΡΧΕΣ	210
Αντίληψη του ρυθμού	211
Διάκριση του ρυθμού σε μέτρα	212
Μετάδοση της ρυθμικής μορφής	212
Τόνος και προσωδία	213
Ρυθμική Διαίρεση και Σημειογραφία	217
Παραδείγματα ρυθμών και μέτρων	220
Διδακτική τεχνικής εκτέλεσης	220
Σημεία προσοχής	222
Στάδια μάθησης	223
Κινητικό περιεχόμενο	227
Σχέδιο Ημερήσιου Μαθήματος	227
ΚΑΤΑΤΑΞΗ ΜΕΤΡΩΝ ΚΑΙ ΑΝΤΙΣΤΟΙΧΑ ΠΑΡΑΔΕΙΓΜΑΤΑ ΣΤΗΝ	
ΝΕΟΕΛΛΗΝΙΚΗ	229
ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ	235
30 ΕΡΩΤΗΣΕΙΣ - ΜΑΡΙΑ ΤΖΑΝΗ («ΤΑ ΝΕΑ»): «Υπάρχει και εκπαιδευτικό limit down»	236
ΕΠΙΛΟΓΟΣ	240
ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ	242

ΚΑΤΑΛΟΓΟΙ ΕΙΚΟΝΩΝ

Εικόνα 1-Jean Piaget.....	18
Εικόνα 2-Αίθουσα διδασκαλίας.....	21
Εικόνα 3-Η «απαρχαιωμένη» μετωπική διδασκαλία.....	22
Εικόνα 4-Δενδροφύτευση.....	27
Εικόνα 5-Επίσκεψη στην Βουλή.....	29
Εικόνα 6-Μέντωρ.....	33
Εικόνα 7-Ηνίοχος.....	34
Εικόνα 8-Επίκεντρο πολιτιστικών δραστηριοτήτων.....	37
Εικόνα 9-Edutainment.....	42
Εικόνα 10-Πίνακας με τις 28 Σχολικές Μονάδες Πιλοτικού Ολοήμερου.....	81
Εικόνα 11-Βιβλιοθήκη.....	84
Εικόνα 12-Ο εκπαιδευτικός: μέντορας και facilitator.....	86
Εικόνα 13-To E-Slate.....	114
Εικόνα 14-Εργαστήριο Πληροφορικής.....	119
Εικόνα 15-Οι χώροι.....	128
Εικόνα 16-Αίθουσα πολλαπλών δραστηριοτήτων.....	133
Εικόνα 17-Ανοιχτοί αθλητικοί χώροι (Λαύριο).....	135
Εικόνα 18-Θέατρο.....	136
Εικόνα 19-Εστιατόριο.....	137
Εικόνα 20-Νέα γνωστικά αντικείμενα, δεξιότητες, εργαλεία μάθησης.....	141
Εικόνα 21-Εργαστήριο Πληροφορικής.....	142
Εικόνα 22-Χορός.....	145
Εικόνα 23-Κατασκευές.....	148
Εικόνα 24-Εργαστήριο Αισθητικής Αγωγής - Ζωγραφικής.....	151
Εικόνα 25-Ανοιγμα στην κοινωνία.....	154
Εικόνα 26-Σχολείο ανοικτό στην κοινωνία.....	155
Εικόνα 27-Ανακύκλωση.....	156
Εικόνα 28-Σχολείο στην Κοινωνία της Πληροφορίας.....	157
Εικόνα 29-Εξοπλισμός Εργαστηρίων Ολοήμερου.....	157
Εικόνα 30-Εργαστήριο δικτυωμένων Η/Υ Ολοήμερου.....	158
Εικόνα 31-Η σημασία της μελέτης στο Ολοήμερο.....	159
Εικόνα 32-Δραστηριότητες ανά ομάδες.....	160
Εικόνα 33-Κατασκευή ψηφιδωτών.....	162
Εικόνα 34-Εργαστήριο Ξένων Γλωσσών.....	164
Εικόνα 35-Συμμετοχή σε δραστηριότητες ανά ομάδες.....	165
Εικόνα 36-Αποτελέσματα-Στόχοι.....	167
Εικόνα 37-Εργαστήριο Φυσικών Επιστημών.....	183
Εικόνα 38-Κήπος.....	185
Εικόνα 39-Προσέγγιση της γνώσης από πολλές πηγές: 'Γνωρίζω την Γαλλία'.....	187
Εικόνα 40-Φυτώριο.....	192
Εικόνα 41-Γυμναστικές επιδείξεις.....	200
Εικόνα 42-Χορός, μουσικοκινητική αγωγή.....	204
Εικόνα 43-Ρυθμική - κινητική αγωγή.....	212

ΕΥΧΑΡΙΣΤΙΕΣ

Στο συγκεκριμένο σημείο θα ήθελα να εκφράσω τις θερμές μου ευχαριστίες:

Στον Γεράσιμο Αρσένη, τον εμπνευσμένο Υπουργό Παιδείας, που με τίμησε με την εμπιστοσύνη του·

Στους γονείς των μαθητών και στους εκπαιδευτικούς των 28 πιλοτικών μονάδων, που πίστεψαν, στήριξαν την προσπάθεια και συνέβαλαν τα μέγιστα στην υλοποίηση του μοντέλου Ολοήμερου Σχολείου.

Στους συναδέλφους, Δημήτρη Γερμανό (Καθηγητή του Αριστοτελείου Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης), για την αισθητική ανάπλαση του σχολικού χώρου, καθώς και Θάνο Κριεμάδη, (Αναπληρωτή Καθηγητή Πανεπιστημίου Πελοποννήσου), για τις υποδείξεις του στην οργάνωση και διοίκηση των 28 πιλοτικών μονάδων.

Στον Θεόδωρο Μπόλη, (Καθηγητή Μαθηματικών του Πανεπιστημίου Ιωαννίνων) και στον Δρ. Νίκο Λυγερό (Καθηγητή Μαθηματικών του Πανεπιστημίου Λυών), που με βοήθησαν να κατανοήσω ότι οι αριθμοί σκέτοι δεν έχουν καμιά σημασία, αλλά αυτό που είναι σημαντικό είναι η κατανόηση των σχέσεων και των πράξεων μεταξύ των και με αυτό τον τρόπο να οδηγηθώ στην σημασία των νοητικών σχημάτων, που αποτελούν την στρατηγική οντότητα της μεθοδολογίας.

Στην Χριστίνα Μεταξάκη, (Καθηγήτρια Πληροφορικής του Δημοκριτείου Πανεπιστημίου Θράκης), για τις γόνιμες υποδείξεις της στην εισαγωγή της υψηλής τεχνολογίας, στην Α'βάθμια Εκπαίδευση, στην Ελλάδα.

Στον δρ. Χρήστο Κεχαγιά, για την συμβολή του στον προσδιορισμό των παιδαγωγικών αρχών και της μεθοδολογίας της Φυσικής και Μουσικοκινητικής Αγωγής του Ολοήμερου, καθώς και για την επιμέλεια αυτού του βιβλίου.

Στον δρ. Γιώργο Πασσιά, που με πραγματική αυταπάρνηση βοήθησε στην επιλογή και προετοιμασία των 28 πιλοτικών μονάδων.

Σημαντική, όμως, υπήρξε η συμβολή της επιστημονικής ομάδας του ΙΤΥ (νυν Ε.Α.Ι.Τ.Υ.) με επικεφαλής τον κ. Θάνο Χατζηλάκο (Επιστημονικό Στέλεχος Ι.Τ.Υ., τώρα Καθηγητή του Ελεύθερου Ανοικτού Πανεπιστημίου), την κα Κατερίνα Γκάργκα, την κα Μαρία Σκιαδέλη κ.α., οι οποίοι συνέδραμαν την επιστημονική υπεύθυνο στην βασική καινοτομία της εισαγωγής των νέων τεχνολογιών στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση ως μέσο υποβοήθησης του συνόλου της μαθητείας. Η επιστημονική ομάδα του Ι.Τ.Υ προσδιόρισε τη μορφή των εργαστηρίων και την εισαγωγή των τοπικών δικτύων (LAN) καθώς και την κατασκευή λογισμικού με την δική μου ψυχοπαιδαγωγική υποστήριξη και τις αλληπάλληλες ενδοσχολικές επιμορφώσεις στην χρήση νέων τεχνολογιών.

Θα ήθελα όμως, να ευχαριστήσω και τα μέλη της πρώτης επιστημονικής επιτροπής (Παναγιώτης Ξωχέλη – Καθ. Αριστοτελείου

Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, Ιωάννη Πυργιωτάκης – Καθ. Πανεπιστημίου Κρήτης, Χρύσα Βιτζιλάκη – Επίκουρη Καθ. Πανεπιστημίου Αιγαίου), τα οποία, στην πολύ σύντομη θητεία τους, με βοήθησαν με την διαμετρικά αντίθετη φιλοσοφία τους, για τον σχεδιασμό του Ολοήμερου Σχολείου, καθώς τα λάθη τους μου θεμελίωσαν την πεποίθηση για την υπεροχή του δικού μου σχεδιασμού· στην πορεία του χρόνου, η πραγματικότητα με δικαίωσε.

Το αφιερώνουμε στους μαθητές, τους Διευθυντές και στους εκπαιδευτικούς των εικοσιοκτώ (28) πιλοτικών μονάδων, γιατί σε αυτούς οφείλεται η – έστω και σύντομη διάρκειας – υλοποίησή του.

ΠΡΟΛΕΓΟΜΕΝΑ

Η απόφαση να γράψω ένα βιβλίο για το Ολοήμερο Σχολείο, όπως αυτό λειτούργησε στις εικοσιοκτώ (28) πιλοτικές μονάδες οφείλεται σε δύο λόγους:

α) Ο πρώτος λόγος προέκυψε από την διαρκή παρότρυνση των γονιών, των διευθυντών και εκπαιδευτικών που γνώρισαν αυτό το σχολείο και οι οποίοι πιστεύουν ότι θα άξιζε η φιλοσοφία του, δηλαδή η μεθοδολογία, η αισθητική, η οργάνωση και λειτουργία του, να κατατεθεί από τον άνθρωπο που το σχεδίασε, το οργάνωσε και επί δύο χρόνια το καθοδηγούσε, πριν η αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας του Υπουργείου Παιδείας – όχι του κυβερνώντος κόμματος – το καταργήσει αντικαθιστώντας το με το σχολείο διευρυμένου ωραρίου, γνωστού και ως “*parking παιδιών*”.

β) Ο δεύτερος λόγος συνιστά μια διαπίστωση, η οποία, εκτιμούμε, ότι ενδιαφέρει τους φοιτητές μας πρωτίστως, ως εγχείρημα, εφ’ όσον η πιλοτική του εφαρμογή σε 28 μονάδες σκορπισμένες σε όλη σχεδόν την Επικράτεια, αποτελεί απόδειξη, τόσο πρόθεσης ουσιαστικής παρέμβασης στην «κακοδαιμονία» του εκπαιδευτικού μας ζητήματος, όσο και κατάδειξη των κυριοτέρων αιτίων της δημιουργίας και αναπαραγωγής αυτής της κακοδαιμονίας του, προβάλλοντας αρκετές από τις αιτίες αυτές.

Το σχολείο αυτό – όραμα και πολιτική απόφαση του Γεράσιμου Αρσένη όταν ήταν Υπουργός Παιδείας – το λάτρεψαν οι μαθητές του, το αγάπησε η συντριπτική πλειοψηφία των εκπαιδευτικών, που το υπηρέτησαν αυτά τα δύο χρόνια, το αποδέχτηκαν με ελπίδα οι γονείς των μαθητών του και γέννησε προσδοκίες στους πολίτες, ότι είναι δυνατόν να αποκτήσουμε ένα καλύτερο και πιο αποτελεσματικό, όσον αφορά τους διακηρυγμένους στόχους του, εκπαιδευτικό σύστημα.

Η Ευρωπαϊκή Ένωση το χαρακτήρισε ως “*best practice*” και επτά συνάδελφοι Ευρωπαϊκών Πανεπιστημίων, που το αξιολόγησαν,

απεφάνθησαν ότι η μεθοδολογία του «**μπορεί να αναπτύξει το κάθε παιδί**» (*Salon de l' Education, Paris, 22-26/11/2000*).

Το πολέμησαν όμως με λύσσα συνδικάτα, πανεπιστημιακοί συνάδελφοι και παράγοντες του Υπουργείου Παιδείας και των διαφόρων οργανισμών του. Κάποιοι από αυτούς δεν δίστασαν, όταν τους δόθηκε η ευκαρία, με την αλλαγή της πολιτικής ηγεσίας του ΥΠΕΠΘ, να το μεταλλάξουν στην κυριολεξία και – φέρνοντάς το στα μεγέθη και μέτρα της δικής τους «επιστημοσύνης», μορφωτικού εξοπλισμού και αχαρακτρίσιτων προθέσεων – να το οικειοποιηθούν μεταλλαγμένο.

Έγραψαν και βιβλία εμπορευόμενοι την φήμη του, αντιγράφοντας κείμενά μας, χωρίς καν να μας αναφέρουν. Δεν μας απασχολεί, γιατί διαπιστώνουμε ότι η φιλοσοφία και κυρίως η μεθοδολογία του τούς είναι άγνωστα, όταν δεν είναι ολίγον προϊδεασμένοι.

Καταθέτουμε λοιπόν τούτο το πόνημα, αφ' ενός ως συμβολή σε αυτούς που νοιάζονται πραγματικά για τα εκπαιδευτικά μας ζητήματα, αφ' ετέρου για να μην ξεχασθεί αυτό που ονομάσθηκε «**εκπαιδευτική άνοιξη**».

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική

- Αισχύλου, Προμηθεύς Δεσμώτης
Αλκαίος απ. 130 [Lobel και Page]
Αριστοτέλους, Ηθικά Νικομάχεια
Αριστοτέλης: «Πολιτικά» III, IV εκδ. Ζαχαρόπουλος
Αριστοτέλης Προβλ. 2. 26, 2
Αριστοτέλης Περί Πνεύματος, 4, 6
Βυγκότσκι Λεβ., «Σκέψη και Γλώσσα» μτφρ. Α. Ροδη, εκδ. Γνώση 1988
Γέρου Θ.: Προβληματική στην Εκπαίδευση. Εκδ. ΤΟλίφη
Geertz, C. (1973) *Η Ερμηνεία των πολιτισμών*, εκδ. Αλεξάνδρεια, 2003
Διόδωρος Σικελιώτης (Ιστορία Βιβλ. Α κεφ. VII-VIII)
Ηρόδοτος 2. 91, I, 167, vi, 38
Jensen, E. (1998). *Teaching with the brain in mind*. Alexandria, VA: Association for Supervision and Curriculum Development.
Κεχαγιάς Χ. (2006), *Λειτουργικές Αρχές και Κοινωνική Δομή του Ελληνικού Πολιτισμού*, (book), [σσ. 900], Αθήνα: Ατραπός [ISBN: 960-88699-3-5]
Κεχαγιάς Χ. (2005), Σημειώσεις για το μάθημα «Ανθρώπινη Οντολογία & Κοινωνική Τελεολογία» (στο <http://benl.primedu.uoa.gr/database1/ontology-teleology.zip>)
Κεχαγιάς Χ. (2005) «Κοινές Δομικές μορφές της λειτουργίας του νου και της αρχαίας Ελληνικής ποίησης. Η περίπτωση της προσωδίας», 10/12/2005 [1^ο Πανελλήνιο Συνέδριο τω Βασικών Ιατρικών Επιστημών (Ε.Β.Ι.Ε.Ε. – Ευγενίδειο Ίδρυμα): «Από την Εργαστηριακή Εξέταση στην Κλινική Εφαρμογή & Πράξη» Θέμα στρογγυλής τράπεζας: «Νευροεπιστήμες & Εκπαίδευση».]
Κεχαγιάς Χ. & Λυγερός Ν., (2005) Περί τελεολογίας Κοινωνιολογίας (στο <http://benl.primedu.uoa.gr/database1/1-peri-teleologias-koinwniologias.html>)
Κεχαγιάς Χ. (2004), Η προέλευση των Ολυμπιακών Αγώνων και των Ολυμπιακών Ιδεωδών, Στο: Παυλίδης Α., «Ιστορία και περιεχόμενο της εκπαίδευσης», Ελληνική Εταιρεία Ιστορικών της Εκπαίδευσης (σσ. 197-213), Αθήνα: Ατραπός [ISBN: 960-8325-80-3]
Κολιάδης, Ε.Α. (2002). *Γνωστική ψυχολογία, γνωστική νευροεπιστήμη και εκπαιδευτική πράξη*. Δ' τόμος, Αθήνα
Κεχαγιάς Χ.; Τζάνη Μ. (2005). *Φιλοσοφία και Ρόλος της Αγωγής και Εκπαίδευσης στον 21ο αιώνα*. Στο: Τριλιανός, Α.,; Καράμηνας, Ι., "Μάθηση και Διδασκαλία στην Κοινωνία της Γνώσης", (σσ. 81-89), Αθήνα: Κ.Ε.ΕΠ.ΕΚ. [ISBN: 960-88357-3-9]
Τζάνη Μ. & Κεχαγιάς Χ. (2004), «Η συμβολή της λακωνικής γης στη διαμόρφωση των αξιών του Ελληνισμού», Στο: «Λακωνία: Γλώσσα-Ιστορία-Πολιτισμός», (σσ. 205-217), εκδ. Ατραπός